

Josip Kljajić
(Hrvatski institut za povijest, Podružnica Slavonski Brod)

WILHELM WAGNER I NJEGOVE VEZE S BRODOM

UDK 94(497.5 Brod)“1946/1949” : 929 Wagner, W.
Pregledni članak
Primljeno: siječanj 2002.

Pri pisanju ovog rada služili smo se Wagnerovom ostavštinom iz Državnog i Ratnog arhiva u Beču, spisima Muzeja brodskog Posavlja u Slavanskom Brodu te rijetkim vijestima pronađenim u literaturi. Zbog relativne anonimnosti i potiskivanja u zaborav života i rada dr. Wilhelma Wagnera, pripremili smo i njegov kraći *ivotopis*. Na temelju sačuvanih dokumenata u Muzeju brodskog Posavlja prikazano je njegovo djelovanje u Brodu od 1946. do 1949. U prilogu objavljujemo inventarni popis njegove ostavštine iz bečkog Ratnog arhiva (vezane za Brod - prilog A) te Wagnerov popis arhivske građe iz brodskog muzeja (prilog B).

Ključne riječi: Slavonski Brod, Ratni arhiv u Beču, Wilhelm Wagner, ostavština, rukopisi.

Uvod

Život i djelo zaslužnih pojedinaca često puta brzo se zaboravlja. Već drugi ili treći naraštaj tako malo ili skoro ništa ne zna o njima i njihovim djelima. Ova se priča ponovila i u slučaju jednog ratnog zatočenika (Austrijanac dr. Wilhelma Wagnera) koji je boravio u Brodu nakon drugog svjetskog rata. Da je dr. Wagner radio kao službenik u brodskom muzeju znali su u Brodu, krajem devedesetih godina 20. stoljeća, tek rijetki pojedinci. O njegovoj djelatnosti u Brodu sačuvano je vrlo malo tragova.

Dr. Wagner je u Brodu djelovao dvije i pol godine. U tom je kratkom razdoblju ostvario velike rezultate u svim poslovima koji su mu povjereni. Zbog ponašanja, znanja, stručnosti i marljivosti dobivao je javna priznanja, ne samo od najbližih suradnika: Julija Hoffmanna, Katarine Petrović i Vasilja Antipova, već i od vanjskih suradnika brodskog muzeja (Ive Rubića, Đure Baslera i dr.). Oni su mu davali pomoć i podršku u trenucima krize i klonuća. U njihovom društvu dr. Wagner osjećao se ugodno i sigurno, a uz njih je zavolio i brodsku sredinu. Osjećaj vezanosti za Brod, Brođane i povijest Broda nije ga napustila ni nakon povratka u Austriju i rodni grad Beč.

Dr. Wagner je godinama neumorno istraživao po bečkim arhivima izvornu građu vezanu za Brod i Slavonsku vojnu krajinu. Jednim se zanimljivim i

sadržajnim radom krajem sedamdesetih godina 20. st. oglasio u brodskom znanstveno-povijesnom časopisu.¹

U Wagnerovoj bečkoj ostavštini nalazi se više nacрта brodskih tema, desetak rukopisa te prilozi građe. Njegova ostavština vezana za Brod prvo-razredna je povijesna dokumentacija za različita stručna, znanstvena i publicistička istraživanja. Sukcesivno izdavanje njegovih neobjavljenih radova s kritičkim komentarima te zabilješki građe zadatak je koji se nameće sam po sebi, a opravdanost takva pothvata nije ni potrebno dokazivati. Wagnerov doprinos uređenju muzejske knjižnice i sređivanju vojnokrajiske arhivske građe kao i objavljeni i neobjavljeni radovi o povijesti Broda u habsburškom razdoblju zaslužuju da mu brodska kulturna, stručna i znanstvena javnost pokloni više pažnje.

1. Životopis dr. Wilhelma Wagnera (1900.-1995.)

Wilhelm Wagner rođen je 20. svibnja 1900. u Beču od oca Richarda (Mag. pharm.) i majke Valerije rođene Eiselt. Wagnerovi su preci bili protestanti, a obiteljsko rodoslovlje u Donjoj Austriji dokazano je "kroz 8 generacija".²

Polazio je donjoaustrijsku pučku školu te realnu i višu gimnaziju u Klosterneuburgu kod Beča. U sedmom razredu pozvan je u vojsku koju je odslužio u časničkoj školi u Brucku a. L. Iako je vojsku služio u vrijeme prvog svjetskog rata, na sreću nije poslan na bojišnicu i nije sudjelovao u borbama.

Po povratku iz vojske položio je završni, srednjoškolski ispit na bogoslovnoj gimnaziji. Na visokoj školi bečkog sveučilišta studirao je: antropologiju, povijest, zemljopis i filozofiju. Disertaciju pod nazivom: "Die Kommenden des DRO in Tirol" obranio je 1924. Ispite za profesorsku službu polagao je iz predmeta: povijesti, zemljopisa i tjelesnog odgoja.

Od 1923. do 1939. radio je kao profesor na BG. IX. Wasagasse - neka-dašnjoj Maximilian gimnaziji, a potom do 1943. na Višoj školi u Klosterneuburgu. Nakon sloma njemačke vojske u Italiji unovačen je i prebačen na talijansko bojište, zatim u Istru. Krajem drugog svjetskog rata uhitili su ga Titovi partizani pa je četiri godine proveo kao ratni zatočenik u Jugoslaviji (1945.-1949.). U Slavanskom Brodu proživio je više od dvije i pol godine. Nakon povratka u domovinu radio je u austrijskom Saveznom izdavačkom zavodu kao voditelj odjela za školstvo i znanost. Od 1952. dodatno je radio na Visokoj školi (tehničko-nastavno-pokusnom zavodu) u Beču.

¹ Wilhelm Wagner. „Sava i Vojni komunitet Brod (1692-1873)": *Zbornik Historijskog instituta Slavonije i Baranje* 15 (Slavonski Brod, 1978). Uz suglasnost dr. Wagnera pretiskano iz "Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft", Band 109, Heft I-III (Wien, 1967).

² Wilhelm Wagner. "Curriculum vitae" Kriegsarchiv Wien. (KAW) Nachlässe B/1205.

U bečkom Ratnom arhivu dr. Wagner je uz pomoć i podršku savjetnika dr. Regelea nastavio istraživanja arhivske građe o Brodu i Slavonskoj vojnoj krajini. U godinama do umirovljenja uspio je 1965. prirediti još nekoliko udžbenika za nastavu povijesti na tehničko-obrtničkim školama, a u suradnji s Egonom Lendlom radio je na doradi novog izdanja Povijesnog atlasa (Putzger, Lendl, Wagner), kao i izdanju tog Atlasa (Cornelsen Verlag, Berlin) za Saveznu Republiku Njemačku.

Poslije umirovljenja dr. Wagner je namjeravao objaviti arhivsku građu dopunjenu raznim bilješkama sa studijskih putovanja, ali mu starost i teška bolest nisu dopustile okončanje tog posla. Dr. Wagner se bavio i poviješću pravoslavne crkve, crkvenih zdanja, bogumila, franjevac, a potkraj života i poviješću svog užeg zavičaja. Pri kraju životnog puta neobrađenu je radnu dokumentaciju o povijesti Broda i Slavonske vojne krajine pripremio za pohranu u bečki Ratni arhiv. Wagnerova donacija pristigla je na obradu nakon njegove smrti krajem 1995. u arhivski fond "Nachlässe" (ostavštine) bečkog Ratnog arhiva.³

O svome privatnom životu Wagner je ostavio samo nekoliko podataka. Oženio se 1927. Imao je dvoje djece (sinove Helmuta i Herberta). Obojica sinova stekli su tehničku naobrazbu (inženjeri). Supruga mu je preminula 1967. Dr. Wilhelm Wagner umro je nakon duge i teške bolesti u Beču 26. veljače 1995. Prema vlastitoj želji sahranjen je samo uz nazočnost rodbine 3. ožujka 1995. u obiteljskoj grobnici na bečkom gornjogradskom groblju.

Tijekom svog dugog, plodnog i sadržajnog života bio je djelatna na mnogim područjima: predavač (profesor) na bečkim višim tehničkim školama, pedagog, mentor, priređivač školskih povijesnih atlasa i udžbenika, pisac stručnih i znanstvenih radova te istraživač brodskih i slavonskih vojnokrajiskih tema.

2. Wagnerova djelatnost u Brodu (1946.-1949.)

U svom je životopisu dr. Wagner istaknuo da je 1946. "slučajno" dospio u brodski gradski muzej. Zasluge za njegov dolazak i rad u toj ustanovi uglavnom su pripisivane tadašnjem ravnatelju muzeja Juliju Hoffmannu.⁴ Takvo mišljenje, međutim, samo je djelomično ispravno. Naime, u visoko centraliziranoj državi kakva je bila Titova Jugoslavija nakon drugog svjetskog rata sve važnije odluke dolazile su "odozgo", tako je i Wagnerov "slučajni" dolazak u Brod uvjetovan prije svega, odlukom Ministarstva unu-

³ Zahvaljujem se dr. Peteru Brouceku iz Ratnog arhiva u Beč na obavijesti o zaprimanju Wagnerove ostavštine. Odmah po okončanju njezine stručne arhivske obrade ustupio mi ju je na korištenje.

⁴ Ivanka Cafuta. "Julije Hoffmann, osnivač Muzeja Brodskog Posavlja." *Vijesti Muzeja Brodskog Posavlja* 8 (Slavonski Brod, 1994), 84.

tarnjih poslova Federativne Narodne Republike Jugoslavije.⁵ Odjel za ratne zatočenike toga saveznog ministarstva tražio je od Predsjedništva vlade Narodne Republike Hrvatske popis ustanova koje žele zaposliti ratne zatočenike. Zahvaljujući toj ponudi uspio je ravnatelj brodskog muzeja Julije Hoffmann dobiti stručnu osobu u liku dr. Wilhelma Wagnera. Za svoj rad u kulturnim ustanovama ratni zatočenici dobivali su i određenu naknadu.⁶ U Wagnerovom slučaju radilo se o 2.700 dinara.⁷

Točan datum njegovog dolaska u Brod nije utvrđen. Nakon obavljene formalne procedure dr. Wagner je uglavnom tijekom 1946. počeo s radom u brodskom muzeju.⁸ Službu u brodskom muzeju dr. Wagner je završio 8. siječnja 1949, a iz zatočeništva otpušten je 1. veljače 1949.⁹ U muzejskom časopisu W. Wagner je spomenut kao službenik.¹⁰ U brodskom muzeju sačuvano je nekoliko pisama i razglednica Đure Baslera i Ive Rubića u kojima, između ostalog, redovito pozdravljaju ili spominju dr. Wagnera.¹¹ Rubić je Wagneru više puta ishodio dozvolu za istraživanje brodskih tema u zagrebačkim knjižnicama i arhivima. Osječki su muzealci i arhivisti, također, pozivali dr. Wagnera na suradnju i istraživanje.¹²

⁵ Muzej Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu (dalje MBP). Registar 1946-49. Uruđbeni spis od 27. kolovoza 1946. organizacijsko administrativni odsjek Ministarstva prosvjete NR Hrvatske Broj: 59.527-I-1946 prosljedilo je jedan dopis ustanovama kulture sa zahtjevom da ravnatelji tih ustanova prime na rad ratne zatočenike. Ravnatelji ustanova dostavljali su zahtjeve Ministarstvu prosvjete s imenom i mjestom ustanove, trebalo je navesti gdje i kada i koliko bi ih se zaposlilo, kakvu stručnu osposobljenost trebaju imati (obični radnici ili stručna radna snaga-vrsta struke).

⁶ MBP. Slavonski Brod. Registar 1946-49. Uruđbeni spis od 22. siječnja 1947. Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske Broj: 4053-I-1947. Predmet: zarobljeničke dnevnicke. Predsjedništvo vlade Narodne Republike Hrvatske br. 530/47 dostavilo je raspis Privrednog savjeta FNRJ br. 922 od 27. kolovoza 1945. kojim se za obavljene poslove ratnim zatočenicima propisuje dnevnicke (nadnica) prema kvalifikacijama. Poduzeće ili ustanova su od tako zaračunate dnevnicke trebali odbiti troškove njihova izdržavanja, a razliku polagati Državnoj investicijskoj banci u korist Fonda za obnovu zemlje i pomoć postradalim krajevima.

⁷ MBP. Slavonski Brod. Registar 1946-49. Uruđbeni spis 52/48. iz 1948.

⁸ Zdenka Lakić. "Knjižnica Muzeja Brodskog Posavlja." *Vijesti Muzeja Brodskog Posavlja* 8 (Slavonski Brod, 1994), 118.

⁹ MBP. Slavonski Brod. Registar 1946-49. Uruđbeni spis od 54/48 te 52/48 iz 1948.

¹⁰ "Djelatnici Muzeja Brodskog Posavlja od 1934. do 1994." *Vijesti Muzeja Brodskog Posavlja* 8 (Slavonski Brod, 1994), 216.

¹¹ MBP. Slavonski Brod. Registar 1946-49. Uruđbeni spis od 29. kolovoza 1949. Baslerovo pismo brodskim muzealcima; Uruđbeni spis od 7. ožujka 1950. Gradski muzej Slavonski Brod. Registar 1950-52. Baslerovo pismo K. Petrović s planom uređenja muzejske zgrade u Starčevićovoj. U pismu se Basler raspituje za Wagnerovu bečku adresu; Uruđbeni spis 49/49, iz 1949. Gradski muzej Slavonski Brod. Registar 1946-49.

¹² MBP. Slavonski Brod. Registar 1946-49. Uruđbeni spis 51/48. od 9. studenog 1948. Odgovor K. Petrović na dopis dr. Kamila Firingera da netko dode (dr. Wagner) pregledati spise vezane za brodsku pukovnicu u osječkom arhivu.

Pripremljene radove Wagner je prosljeđivao Ministarstvu prosvjete Narodne Republike Hrvatske te Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu.¹³ U nekim se urudžbenim spisima broskog muzeja napominje da dr. Wagner s I. Rubićem priprema monografiju “brodskog bazena”. Ta knjiga, međutim, nije nikad tiskana, a Rubić je u svojoj naknadno objavljenoj ekonomsko-geografskoj studiji o Slavanskom i Bosanskom Brodu najvjerojatnije koristio i podatke dobivene od svoga suradnika.¹⁴

U broskom je muzeju dr. Wagner obavio iznimno puno važnih i značajnih poslova. Radio je na inventiranju i katalogiziranju muzejske knjižnice. Zatečeni knjižnični fond razvrstavao je na skupine po jeziku na kojem su knjige tiskane, a svaku je skupinu označavao: a) velikim početnim slovom na njemačkom jeziku, b) simbolom koji je postao dijelom signature. Do danas su sačuvani popisi za sljedeće skupine: hrvatska literatura (H), srpska lit. (S), francuska lit. (F), esperanto lit. (Eo), engleska lit. (E), hebrejska lit. (*), grčka lit. (G), češka lit. (C), latinska lit. (L), talijanska lit. (I), mađarska lit. (U), njemačka lit. (D) i ruska lit. (R).¹⁵

1. Popis knjiga broskog muzeja unutar jezičnih skupina i po strukama iz 1946.

	Hrv.	Srp.	Njem.	Engl.	Fran.	Tal.	L&G	Mađ.	Esp.	Heb.	Rus.	Češ.
I.	17	15	50	4	8	3	6	15	3	5	1	-
II.	87	152	91	2	-	-	1	-	1	11	2	-
III.	41	25	64	-	9	-	1	-	-	-	2	-
IV.	25	-	26	1	-	-	-	1	-	-	-	-
V.	24	30	107	-	2	-	-	3	-	2	-	-
VI.	71	16	119	1	12	2	-	4	1	1	-	-
VII.	229	210	636	7	99	-	-	3	-	19	135	-
VIII.	452	191	321	-	26	-	-	-	-	3	2	-
IX.	29	17	40	-	1	-	-	1	-	-	-	-
X.	335	550	1067	35	119	-	3	76	3	15	114	1
XI.	115	44	139	2	-	-	-	3	-	-	-	-
XII.	4	10	41	-	-	-	-	2	-	-	-	-
	1429	1263	2701	52	276	5	11	108	8	56	256	1

Izvor: Ostavština dr. Wilhelma Wagnera Muzej broskog Posavlja. Kulturno-povijesni odjel

¹³ MBP. Slavonski Brod. Registar 1946-49. Urudžbeni spis od 50/49, te spis 49/49 iz 1949.

¹⁴ Ivo Rubić, „Slavonski i Bosanski Brod”. Zbornik za narodni život i običaje, JAZU 36 (Zagreb, 1953).

¹⁵ Lakić. “Knjižnica Muzeja”, 118.

- I. Lexika und Handwörterbücher (Sprachlehren, Wörterbücher, Handbücher);
- II. Religionswissenschaft, Religiöse Schriften (Gegenschriften, Metaphysisch, Religiöse Brauctum);
- III. Philosophie und Pädagogik;
- IV. Naturwissenschaften (Mineralogie, Geologie, Botanik, Zoologie, Biologie, Abstammungslehre);
- V.-1 Antropologie, Ethnographie, Medizin;
- V.-2 Häusliche Krankenpflege, Die Frau, Hauswirtschaft und Ernährung, das Kind in deine Pflege, Natürliche Lebensweise, Sport;

2. Podjela knjiga gradskog muzeja unutar po strukama od I. do XII.

I. Leksikoni, rječnici, jezični udžbenici	VII. Povijest kulturna i politička
II. Vjera, okultizam	VIII. Sociologija, narodna ekonomija, pravo, politika
III. Filozofija, pedagogija	IX. Povijest umjetnosti – povijest glazbe
IV. Prirodoslovlje, astronomija, geologija, zoologija, mineralogija	X. Povijest jezika, literature – zabavna biblioteka
V. Antropologija, medicina, etnologija	XI. Matematika, fizika, tehnika, industrija, gospodarstvo, trgovina, promet
VI. Geografija, geopolitika	XII. Vojna

Izvor: Ostavština dr. Wilhelma Wagnera Muzej brodskog Posavlja. Kulturno-povijesni odjel

Ukupno je popisano 6.165 djela. Po ovim skupinama dr. Wagner je knjige smjestio na police te uredio katalog knjižnice.

Osim toga, inventirao je i obradio arhivski fond muzeja vezan za vojno-krajiško razdoblje. Ti su fondovi nakon reorganizacije arhivske službe iz muzeja prebačeni u Državni arhiv u Zagrebu i Slavonskom Brodu. Fond građe gradskog magistrata prešao je 1959. u Povijesni arhiv u Slavonskom Brodu. Svojim izvanrednim darom za shvaćanje vrijednosti pisanog dokumenta, upornošću, marljivošću i znanstvenom akribijom uspio je u vremenski kratkom boravku brodski arhivski fond prirediti za daljnju arhivsku obradu i znanstveno korištenje. Budući da je dr. Wagner ostavio zabilješke o sadržaju i načinu sređivanja muzejskog arhivskog fonda, odlučili smo ga u prilogu (B) i objaviti.¹⁶

Wagner je u muzeju pored arhivske građe Vojnog komuniteta obrađivao i arhivske fondove brodske krajiške pukovnije (br. 7). Ti su fondovi, tvrdi on u životopisu, bili relativno dobro očuvani i sređeni.¹⁷ S tadašnjom ravnateljicom muzeja Katarinom Petrović dr. Wagner je radio i na arheološkim iskopanjima po brodskom kraju.

VI. Astronomie, Geographie, und Geopolitik, Landkarten;

VII. Geschichte, (Hilfswissenschaften, Kulturgeschichte, Politische Geschichte);

VIII. Sociologie, Politik und Staatslehre, Rechtswesen;

IX. Kunstgeschichte (Musik, Bildende Kunst);

X. Sprachgeschichte, Literaturgeschichte, Unterhaltungsliteratur;

XI. Mathematik, Technik und Industrie, Handel und Verkehr;

XII. Militaria.

¹⁶ KAW Nachlässe - Wilhelm Wagner (B/1205-3); MBP. Slavonski Brod. Registar 1946-49. Arhiva grada Broda. Rukopis bez oznaka. Mladen Stanković. "Fond gradsko poglavarstvo (magistrat). Slavonski Brod – historijski podaci i njegovo značenje." Zbornik HIS 11 (Slavonski Brod, 11), 225-246. Stanković ne spominje Wagnerovu ulogu i doprinos u sređivanju ovog fonda.

¹⁷ Wagner, "Curriculum vitae" KAW Nachlässe B/1205.

Dr. Wagner je u Brodu pripremio više radova različite tematike, opsega, te stručne i znanstvene vrijednosti, a ostavio je i desetak nezavršenih radova.¹⁸ U njegovoj brodskoj muzejskoj ostavštini nalaze se uglavnom samo koncepti radova koje je kasnije dopunjavao novim podacima naknadno pronađenim u bečkom Ratnom arhivu.¹⁹ Wagneru je u Brodu za izradu kvalitetnijih rasprava nedostajalo stručne literature i metodološkog znanja. U Wagnerovim radovima naglašeno je nizanje povijesnih događaja i činjenica, ali nedostaju objašnjenja, interpretacije i analize tih složenih povijesnih procesa. U slučaju objave Wagnerovih rukopisa potrebne su različite dopune i objašnjenja te upozorenje na radove poslijeratne i suvremene historiografije. Usprkos tim zahvatima Wagnerovi rukopisi neće izgubiti na zanimljivosti, dokumentarnosti i svojoj vrijednosti.

¹⁸ Josip Kljajić. "Popis donacije Wilhelma Wagnera." KAW Nachlässe (B/1205). Popis i prijevod ostavštine objavljen je u prilogu ovog rada.

¹⁹ MBP. Slavonski Brod. Kulturno-povijesni odjel. Ostavština dr. Wilhelma Wagnera. Treba upozoriti da se neki koncepti i radovi popisani u Wagnerovoj bečkoj ostavštini nalaze i u brodskom muzeju: o Brodu kao prometnom plovnom, i željezničkom čvoru, o cestama i poštanskim postajama u Brodu te demografskim prilikama tijekom vojnokrajinskog razdoblja, o Franjevačkom samostanu i dr. U njegovoj ostavštini u brodskom muzeju pronašli smo dragocjenu fotografiju interijera brodske tvrđavske kapelice.

PRILOG A.**Donacija dr. Wilhelma Wagnera Ratnom arhivu u Beču
Nachlaß (B/1205)**

Popis Wagnerove ostavštine vezane za Brod

1. Svezak: Fotografije, planovi, opisi tvrđave Brod; planovi "Starog šanca" Vukovac, popisi planova u javnim zbirkama, bilješke o tvrđavskom osoblju; katalog izložbe tvrđave Brod.
2. Svezak: Zbirka materijala o zapovjednicima brodske tvrđave; osobito Kyba v. Kinitzfeld, Herberstein, Petrasch.
3. Svezak: Zapisi o arhivskim i muzejskim fondovima Slavanskog Broda, osobito o zemljišnim knjigama i magistratskim protokolima, rukopisnim zbirkama, arhivskoj i upravnoj knjižnici te uvidajnim magistratskim spisima; zajedno s raspravom: "Arhiv grada Broda i njegovo značenje za lokalnu povijest i povijest Slavonske vojne granice." Strojopis, 9 str.
4. Svezak: Zapisi o solarskom uredu 1742.-1822., te tridesetnici broskog Vojnog komuniteta.
5. Svezak: Zapisi o brodskom kontumacu (položaj, osoblje, epidemije, fond kontumaca).
6. Zbirka materijala o brodskom Franjevačkom samostanu; uz to rasprava: "Kronika Franjevačkog samostana u Brodu kao izvor za povijest grada Broda i srednjoposavske granice." Strojopis 47 str.; i kopija jedne tiskane rasprave o jednoj kanonskoj vizitaciji iz 1653.
7. Izvadci iz matične knjige krštenih brodske župe koja se nalazi u istoimenoj brodskoj pukovnji... 1740.-1756.
8. Svitak spisa o obrtničkoj statistici Vojnog komuniteta Brod 1842. ff.
9. Zapisi o školskoj statistici Vojnog komuniteta Brod 1820 ff.
10. Statistički zapisi o poljodjelstvu, osobito stočarstvu od 1820.
11. Izvadci iz posmrtnog protokola vođeni od strane upravnog magistatskog odjela Vojnog komuniteta Brod 1835.-1854.
12. Isječci iz policijskih spisa Vojnog komuniteta Brod 1808.-1816; Lista uglednih osoba u Brodu 1703.-1727.
13. Svitak strojopisnih rasprava Wilhelma Wagnera o povijesti Slavanskog Broda: "Nekoliko opaski o pitanju Marsonia", 6 str., prilozi; "Sastav stanovništva grada Broda na Savi", 20 str.; "O povijesti brodske katoličke župe", 6 str.; "Protupožarna zaštita i protupožarni pravilnik u starom Brodu", str. 7-26.; "Prilozi o povijesti Broda na Savi. Grad nakon oslobođenja od osmanske vlasti", 18 str.
14. Svitak separata znanstvenih rasprava Wilhelma Wagnera pod sljedećim nazivima: "Carsko-kraljevska Vojna krajina"; "Opis obrtničkog ceha na primjeru Vojnog komuniteta Brod"; "Barun Franjo Trenck. Odlučujuće razdoblje njegova života"; "Sava i Vojni komunitet Brod (1692.-1873.)", na njemačkom; "Sava i Vojni komunitet Brod (1692.-1873.)" prijevod članka objavljen u: Zborniku 15, Historijskog instituta Slavonije i Baranje (Slavonski Brod, 1978).

15. Svezak isječaka iz novina: Jugoslavija u 2. svjetskom ratu i poraću, sudbina Nijemaca, sudbina ratnih zarobljenika, slovensko pitanje u Koruškoj (austrijske i njemačke novine).
16. Kopije tiskanih radova: Moritz Wärtner, romanski rodovi u Ugarskoj iz „Adler XXX. godište 1890.”; Moritz Wärtner, strani rodovi u Ugarskoj. Frankopani. Die Tellerbrunn: Plemstvo Güssing.
17. Svezak: Počeci brodske župe (Sv. Stjepana) do 1820. Izbor iz arhivske građe s različitim strojopisnim oblicima, oko 20 str.
18. Bilježnica: Izvadci iz o. Bonifacije (Ivan Rupičić) O.F.M. Nastanak franjevačkih župa u Bosni i Hercegovini i njihov razvoj do godine 1878. (Breslauske studije iz historijske teologije) Breslau 1937.
19. Svezak: Izvadci iz matične knjige krštenih samostana Presvetog Trojstva u Brodu od godine 1701.-1735.
20. Izvadci iz otac Emericus Praudich, Opis provincije Bosne Srebrene, Buda 1746.
21. Svezak: Izvadci tumača i popisa mjesta provincije Bosne Srebrene. Odnosi se na Franjevački samostan u Brodu.
22. Svezak: Izvadci iz Kronike Franjevačkog samostana u Brodu, Brod na Savi, svezak 1, 1712-1814; svezak 2. 1815-1878.
23. Svezak: svitak prijepisa povelja 1244.-1660. u svezi Broda.
24. Svezak: Bilješke i izvadci na temu: “Arheološki nalazi i Marsonia - Brod”
25. Svezak: Izvadci rasprava u strojopisu na temu: Zdravstvo u Brodu. Liječnici, ljekarne, bolnice, bolesti.
26. Svezak: Izvadci radova u strojopisu na temu: Brod na Savi nakon oslobođenja od Osmanlija.
27. Svezak: Izvadci i strojopisni radovi na temu: Vojni komunitet Brod u revolucionarnoj 1848. godini.
28. Svezak: Izvadci i bilješke na temu: Vojni komunitet Brod – upravne službe magistrata: gradonačelnik, sindik-sudac, gradski pisar. Vijeće; magistratska uprava; gradski grb; gospodarsko-trgovački odjel, obrt.
29. Svezak: Izvadci i bilješke o “Kontumacima u Vojnoj krajini”.
30. Svezak: Izvadci i prilozi u strojopisu na temu: “Ceste i poštanski promet u Brodu na Savi u vojnokrajiškom razdoblju”.
31. Svezak: Bilješke o “Slavonskoj vojnoj krajini – krajiškim pukovnijama-tvrđave (bez Broda)”.
32. Svezak: Bilješke o “Obrazovanju u Vojnoj krajini”.
33. Svezak: Bilješke o “Pograničnim komunitetima u Vojnoj krajini”.

Karton: Spisi i izvadci iz literature

34. Izvadci iz protokola Dvorskog ratnog vijeća 1687.-1694. (Vojna krajina);
35. w.o.: 1695.-1702.
36. w.o.: 1703.-1710/11.
37. w.o.: 1712.-1718.
38. Materijali na temu: Pohod Prinza Eugena Savojskog u Bosnu, preko Broda 12. listopada - 5. studenog 1697.
39. Svezak: literatura o povijesti Vojne krajine (izvadci).
40. Svezak: Rad o habsburškoj Vojnoj krajini; pod tim posebno izdanje: Rupert von Schumacher, Das Schriftum über die österreichische Militärgrenze, u Deutsches Archiv für Landeskunde und Volksforschung, god. VI/1942., 207-240 str.
41. Svezak spisa posebnih izdanja dr. R. L. Veselinovića na srpskom jeziku: Tko su "Albanci" i "Klimenti" u austrijskim izvorima kraja 17. st.?; Opsada Beograda 1693. vojvoda Ludwig Badenski (1689.); Prijedlog pridobivanja srpskog stanovništva za cara. Kratki opis Srbije, Bosne, Albanije, Dalmacije i Crne Gore 1690.; Razvitak i unutrašnji život srpskih esnafa u Vojvodini krajem 17. i poč. 18. st.; Temišvarski Banat i metropoljski dukati u 18. veku (porezni prilivi).
42. Svezak: Pregled kartografskih fondova Ratnog arhiva o Vojnoj krajini, osobito o Slavonskom Brodu; karte i planovi Vojne krajine iz oporuke feldmaršala Karla Josepha kneza Batthyany-Strattmanna. Karte Broda, Gradiške i krajiških pukovnija.
43. Karte: Literatura o povijesti Vojne krajine; pregled kartografskih radova.
44. Svezak Wagnerovih kopiranih radova iz školskih spomenica: Novi doprinos istraživanju Bogumila. Prinz Eugen Savojski i njegov pohod na Sarajevo (1697), Ostmark-Ostarrichi-Osterland, Barun Franjo Trenk. Odlučujuće razdoblje njegova života; Obrti u Vojnoj krajini na primjeru Vojnog komuniteta Brod na Savi.

S a d r Ź a j II

17. Kutijica s karticama: Literatura na temu Vojne krajine.
18. Svezak: Kartografski materijal na temu Broda i Slavonske vojne krajine.
- 19-21. Rukopisni izvadci iz protokola Dvorskog ratnog vijeća: Registratura i Expedit za godine 1687.-1694., 1695.-1702., 1703.-1711. u svezi Broda i Slavonske vojne krajine (događaji, osobe i dr.).
22. Zdravstvo u Brodu (liječnici, ljekarne, bolnice).
23. Počeci brodske katoličke župe (vezano za točku 13).
24. O Marsoniji.
25. Rukopisne povelje u svezi Broda 1244.-1660.
26. Brod nakon oslobođenja od osmanske vlasti.
27. Prinz Eugen Savojski, pohod na Sarajevo 1697.
28. Brod u revolucionarnoj godini 1848.
29. Vojni komunitet Brod: gradski grb, službe, gospodarstvo.
30. Brod: promet, pošta, telegraf, željeznica.
31. Izvadci: o. Bonifacije (Ivan) Rupičić. Nastanak franjevačkih župa u Bosni i Hercegovini i njihov razvoj do godine 1878.
32. Izvadci: o. Emerik Pravdić, opis provincije Bosne Srebene, Buda 1746.
33. Izvadci iz Kronike Franjevačkog samostana u Brodu, Brod na Savi I. 1712.-1814.; II. 1815.-1878.
34. Tumač i popis mjesta provincije Bosne Srebrene 1730.
35. Izvadci iz matične knjige krštenih samostana Presvetog Trojstva u Brodu iz 1701.
36. Izvadci iz povijesnih djela o Vojnoj krajini.
37. Kontumaci u Vojnoj krajini (izvadci).
38. Obrazovanje u Vojnoj krajini (izvadci).
39. Slavonska vojna krajina, krajiške pukovnije, tvrđave (isječci).
40. Krajiški vojni komuniteti (izvadci).
41. Uz točku 14: "Sava i Vojni komunitet Brod (1692.-1873.)" prijevod članka objavljen u: Zborniku 15, Historijskog instituta Slavonije i Baranje (Slavonski Brod, 1978).

Prilog B.

Donacija dr. Wilhelma Wagnera Ratnom arhivu u Beču Nachlaß (B/1205-3)

Popis arhivske građe Gradskog muzeja u Brodu

Archiv Brod

Aktenmaterial 1

Faszikel Nr.:

1. Magistrat Brod 1821-1846.
2. Magistrat Brod 1846-1852.
3. Magistrat Brod 1854-1858.
4. Magistrat Brod 1858 (25. VIII) - 1860 (23. III).
5. Magistrat Brod 1860 (23. III) – 1864 (10. X).
6. Magistrat Brod 1864 (10. X) – 1871 (I.).
7. Magistrat Brod 1871-1866.
8. Gerichtsakten Brod, Verlassenschaften; Khufe, Grundbuch, usf. vgl. dazu II.
9. Präsidialakten (Reservat, staatspol. betr.) Jurid. Referatsblätter a. betr. A. T. Brlić
10. Bosnien
11. Handel u. Grenzverkehr mit der Türkei, vgl. auch Polizei und bes. II 1854/14, 15
1855/11, 1856/ 10, 11, 1857 10/2 ebenso Contumazamt 45
12. Zadruga, Teilungsverträge, Auflösungen usw.
13. Landwirtschaft und Viehzucht (vgl. auch 52 Tierseuchen u. 51 Viehhandel b.
Holzwirtschaft und Holzhandel, Jagd vgl. auch Legstätten. Lizitationen 30)
14. Weinbau, Tabackbau vgl. auch 33, 34, 30, 29
15. Seidenraupenzucht
16. Katastervermessung, Grundbücher, Landkarten, Pläne vgl. auch Grundbuch Brod
u.I.
17. - II -
18. - II -
19. Bergbauunternehmen
20. Zunftwesen Brod I 1829-1851.
21. Zunftwesen Brod II 1852-1855.
22. Zunftwesen Brod III 1856-1859. Dazu II Zunftwesen, Wanderbücher.
23. Zunftwesen Brod IV 1859-1869.
24. Zunftwesen Brod V ab 1870 (Genossenschaftswesen).
25. Privilegien für das Kaisertum Österreich (Patentwesen).
26. Zunftdokumente
27. Salz- u. Dreißigstamt

28. Ausschankgerechtigkeiten
29. Tabakverschleiß u. Lottokollektar
30. Lizitationen u. Verpachtungen
31. Limitationen (Preisfestsetzung bes. f. Mehl-, Fleisch- u. Viehhandel)
32. Maß, Gewicht, Geld
33. Branntweinbrennerei
34. Bierbrauerei
35. Marktwesen
36. Kaufleute, Handel in Brod, Handelskammer, Spätkasse? etc.
37. Kaufleute, Handel in Brod, Handelskammer, Spätkasse? etc.

Archiv Brod

Aktenmaterial 2

Faszikel Nr.:

38. Schulwesen in Brod I 1837-1857
39. Schulwesen in Brod II 1857-1859
40. Schulwesen in Brod III 1860-1864
41. Schulwesen in Brod IV 1865-1871
42. Schulwesen in Brod V ab 1872
43. Schulwesen in Brod Schulabuten
44. Sanitätswesen (Contumazamt Brod (Pestpolizeiordnung, vgl. auch Cordon etc
45. Apotheke
46. Spitäler in Brood
47. Spitäler in Brood
48. Stadtphysikus u. Gesundheitspflege I
49. Stadtphysikus u. Gesundheitspflege II
50. Stadtphysikus u. Gesundheitspflege III
51. Kommunitätshebamme
52. Tierseuchenbekämpfung u. Wasenmeister
53. Kultuswesen: Pfarrkirche St. Stephan I bis 1861
54. Kultuswesen: Pfarrkirche St. Stephan II ab 1861
55. Franziskanerkloster
56. a. Friedhof, b. Totengräber, c. Kirchl. Dokumente
57. Griech. orthod. Pfarrkirche S. Georg in Brod
58. Israel. Kultusgemeinde, Juden in Brod
59. Polizeiwesen in Brod I 1819-1846.
60. Polizeiwesen in Brod II 1847-1855.
61. Polizeiwesen in Brod III ab 1856.
62. Reiselegitimationen

63. Stampiglien und Siegel
64. Stampiglien und Siegel
65. Personaldokumente
66. Militärische Dokumente
67. Festung u. Garnison Brod a. Seelsorge in der Festung, b. Ärzte u. Hebamme
68. Cordnosposten
69. Milit. Verwaltungs- u. Oberbehörden
70. Baupläne a. Verbauung des Festungs-Glaxis, b.c. Kasernbauten in Brod
71. S a v e Schiffahrt
72. S a v e Fischfang
73. S a v e Schiffsmühlen
74. S a v e Überfuhr
75. S a v e Treppelweg
76. S a v e Uferschutzbauten u. Pläne dazu

Archiv Brod

Aktenmaterial 3

Faszikel Nr.:

77. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
78. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
79. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
80. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
81. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
82. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
83. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
84. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
85. Feuerschutzmaßnahmen und Brände in Brod
86. Freiwillige Feuerwehr Brod
87. Vereinswesen in Brod
88. Musik- u. Theater in Brod
89. Eisenbahn
90. Postwesen, Telegraphenstation
91. - II -
92. - II -
93. Wiener Weltausstellung
94. Musealia

**Spätere Numerierung (kasnija numeracija)
Archiv Brod**

Aktenmaterial 1

Faszikel Nr.:

1. Magistrat Brod 1821-1844.
2. Magistrat Brod 1821-1846.
3. Magistrat Brod 1845-1846.
4. Magistrat Brod 1846-1852.
5. Magistrat Brod 1854-1858.
6. Magistrat Brod 1858 (25. VIII) - 1860 (23. III).
7. Magistrat Brod 1860 (23. III) – 1864 (10. X).
8. Magistrat Brod 1864 (10. X) – 1871 (I.).
9. Magistrat Brod 1871-1866.
10. Gerichtsakten Brod, Verlassenschaften; Käufe, Grundbuch, usf. vgl. dazu II.
11. -II-
12. -II-
13. -II-
14. Präsidialakten (Reservat, Staatspol. betr.) Jurid. Referatsblätter a. betr. A. T. Brlić
15. Bosnien
16. Personaldokumenten, Grenzverkehr [65]
17. Handel u. Grenzverkehr mit der Türkei, vgl. auch Polizei und bes. II 1854/14, 15
1855/11, 1856/ 10, 11, 1857 10/2 ebenso Contumazamt 45
18. Zadruga, Teilungsverträge, Auflösungen usw.
19. Landwirtschaft und Viehzucht (vgl. auch 52 Tierseuchen u. 51 Viehhandel b.
Holzwirtschaft und Holzhandel, Jagd vgl. auch Legstätten. Lizitationen 30
20. -II-
21. -II-
22. Weinbau, Tabackbau vgl. auch 33, 34, 30, 29.
23. -II-
24. Seidenraupenzucht, Katastervermessung, Grundbücher, Landkarten, Pläne vgl.
auch Grundbuch Brod u. I., Bergbauunternehmen
25. Zunftwesen Brod I 1829-1851.
26. Zunftwesen Brod II 1852-1855.
27. Zunftwesen Brod III 1856-1859. Dazu II Zunftwesen, Wanderbücher.
28. Zunftwesen Brod IV 1859-1869 Zunftwesen Brod V ab 1870
(Genossenschaftswesen), Zunftdokumente
29. Privilegien für das Kaisertum Österreich (Patentwesen)

30. Salz- u. Dreißigstamt
31. Maß, Gewicht, Geld
32. Tabakverschleiß u. Lottokollektur, Lizitationen u. Verpachtungen, Limitationen (Preisfestsetzung bes. f. Mehl-, Fleisch- u. Viehhandel)
33. Branntweinbrennerei
34. Bierbrauerei
35. Marktwesen
36. Lizitationen
37. Kaufleute, Handel in Brod, Handelskammer, Spätkasse? etc.
38. - II -
39. Ausschankgerechtigkeiten, Gastwirtschaften

Archiv Brod

Aktenmaterial 2

Faszikel Nr.:

40. Schulwesen in Brod I 1837-1857.
41. Schulwesen in Brod II 1857-1859.
42. Schulwesen in Brod III 1860-1864.
43. Schulwesen in Brod IV 1865-1871.
44. Schulwesen in Brod V ab 1872.
45. Schulwesen in Brod Schulabuten
46. Contumazamt Brod (Pestpolizeiordnung, vgl. auch Cordon etc.)
47. Sanitätswesen, Gesundheitspflege
48. Stadtphysikus u. Gesundheitspflege I
49. Stadtphysikus u. Gesundheitspflege II, Stadtphysikus u. Gesundheitspflege III
50. Kommunitätshebamme
51. Apotheke
52. Viertelmeister
53. Spitäler in Brod und Armenwesen
54. Tierseuchenbekämpfung u. Wasenmeister
55. - II -
56. Kultuswesen: Pfarrkirche St. Stephan I bis 1861.
57. Kultuswesen: Pfarrkirche St. Stephan II ab 1861.
58. Franziskanerkloster
59. Kirchliche dokumente
60. a. Friedhof, b. Totengräber, c. Kirchl. Dokumente 1860-1893 [62, 63]
61. Griech. orthod. Pfarrkirche S. Georg in Brod

62. Israel. Kultusgemeinde, Juden in Brod
63. - II -
64. Polizeiwesen in Brod 1842/43.
65. Polizeiwesen in Brod 1844.
66. Polizeiwesen in Brod 1845/46.
67. Polizeiwesen in Brod 1846.
68. Polizeiwesen in Brod 1847/56.
69. Polizeiwesen in Brod ab 1857.
70. Sareganer
71. Personaldokumente
72. Reiselegitimationen, Stampiglien und Siegel
73. Militärische Dokumente [79]
74. Preisverzeichnisse
75. ?²⁰
76. Cordnosposten
77. Festung u. Garnison Brod a. Seelsorge in der Festung, b. Ärzte u. Hebamme
78. Milit. Verwaltung- u. Oberbehörden Podviner Kompagnie
79. Militärische Dokumente
80. Baupläne a. Verbauung des Festungs-Glaxis,
81. b.c. Kasernbauten in Brod
82. Generalsbefehls Agram
83. - II - 1852-1866.
84. - II - 1867-1876.

Archiv Brod

Aktenmaterial 3

Faszikel Nr.:

85. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
86. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
87. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
88. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
89. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
90. Bautätigkeit in Brod vgl. auch Magistratsakten
91. S a v e, Schifffahrt

²⁰ Nečitko

92. S a v e, Schiffsmühlen
93. Uferschutzbauten u. Pläne dazu
94. Treppelweg
95. Savebad
96. Überfuhr
97. S a v e, Fischfang
98. ?²¹
99. Sava
100. Sava
101. Feuerschutzmaßnahmen und Brände in Brod
102. Freiwillige Feuerwehr Brod
103. Vereinswesen in Brod
104. Musik - u. Theater in Brod
105. ?²²
106. Broder Kohlenbergw. gm.
107. Eisenbahn
108. Postwesen, Telegraphenstation, Wiener Weltausstellung, Musealia,
Katastralaufname

Summary

WILHELM WAGNER AND HIS RELATIONSHIPS WITH BROD

This article is dedicated to Doctor Wilhelm Wagner, the administrator of the Posavljje region Museum in Slavonski Brod. It has been produced on the basis of Wagner's legacy preserved in the State and War Archives in Vienna, the Posavljje Museum in Slavonski Brod and few pieces of news from literature. Since Dr. Wilhelm Wagner's life and work has almost been consigned to oblivion, his curriculum vitae has also been prepared. The inventory list of his legacy from the War Archive in Vienna is also attached (the one concerning Brod is marked as attachment A) together with the Wagner's list of archive material from the Brod Museum (attachment B).

²¹ Nečitko

²² Nečitko

Dr. Wagner worked in Brod for two and half years (1946 – 1949). In this short period, he achieved impressive results in all activities he was entrusted with. Because of his responsible attitude, knowledge, expertise and diligence he received many prizes, not only from his closest colleagues Julije Hoffmann, Katarina Petrović and Vasilj Antipov, but also from outside collaborators of the Brod Museum (Ivo Rubić, Đuro Basler, etc.) Loyalty to Slavonski Brod, its people and its history remained even after his return to Austria and his native city of Vienna.

Wagner also set up a library and made an inventory of the Borderland archive material of the Brod museum, produced essays of various volumes, on diverse topics, of great professional and scientific value and left another dozen or so unfinished ones.

During his long and prolific life, he was involved in many areas: he was a lecturer on several technical colleges in Vienna, pedagogue, mentor, editor of school historical atlases and textbooks, author of many professional and scientific papers and a scholar who investigated topics from Slavonski Brod, Slavonia and Borderline area.

(Prijevod sažetka: Romana Čačija)

Key words: Slavonski Brod, War Archive in Vienna, Wilhelm Wagner, legacy, manuscripts.